

ЦІ ДАЛЁКА ДА "КРОПКІ ВЯРТАННЯ"?

Быў час, калі твар беларускага выяўленчага мастацтва з большага вызначалі мінчуکі, што атрымалі прафесійную адукцыю ў Маскве ці Піцеры. “Правінцыял” у мастакоўскім асяродку быў рэдкасцю. Толькі ў Мінску можна было набыць тыя пачатковыя веды, якія давалі шанец трапіць у мастацкую ВНУ. А па вялікую навуку ўсё роўна трэ было ехаць за межы БССР. Потым у нас з'явіўся ўласны тэатральна-мастакі інстытут, але спатрэбіўся не адзін год перш чым ён стаў вышэйшаю школаю не толькі па назве, але і па сутнасці.

Сёння “правінцыя” бярэ рэванш. Сярод мастакоў, чые імёны на слыху ў публікі, а творчасць пад пільна ўвагаю крытыкі, больш чым калі-небудзь раней ураджэнцаў так званай “глыбінкі”. Выводзіць іх у вялікі свет менскае ALMA MATER – Беларуская акадэмія мастацтваў (колішні БРДМІ).

І хоць канцэнтрацыя культуры на душу насельніцтва ў сталіцы заўжды вышэйшая, чым у цэлым па краіне, але выдатных майстроў, вартых прадстаўнікоў беларускай мастацкай школы сёння можна сустрэць у Бялынічах і Магілёве, Полацку і Гародні, Берасці, Віцебску, Маладэчне. Дарэчы, адзін з самых вядомых беларускіх мастакоў сучаснасці Але́сь Пушкін ніколі не меў і не мае цяпер мінскай прапіскі.

Для людзей, выхаваных савецкай сістэмай, раённы цэнтр заўжды лепей за вёску, абласны горад лепей за раённы цэнтр, а сталіца рэспублікі лепшая за Гародню ці Магілёў. А мара ўсяго жыцця для іх сканцэнтраваная ў салодкім слове “Масква”.

Гэтую піраміду разбурыў “інфармацыйны выбух”. Навошта перціся ў Москву ці нават у Парыж, калі пры наяўнасці тэлевізійнай “талеркі” і камп’ютэра, падключанага да сеціва, ты адчуваеш сябе “грамадзянінам сусвету”, і нават міжнародная ізаляцыя тваёй краіны цябе асабіста амаль не кранае?

Да таго ж Парыж ды цывілізаваны свет увогуле сёння стаў для беларусаў бліжэй. Прынамсі, каб трапіць туды, не трэба рабіць прамежкавага прыпынку ў Москве!

Жывапісец Сяржук Цімохава, ураджэнец вёскі Кротаў (Гомельшчына), выхаванец кафедры манументальнай дэкаратыўнага мастацтва Беларускага тэатральнага мастацткага (дыплом абараніў у 1983 годзе), за гады Незалежнасці паездзіў па свеце – і на людзей паглядзеў, і сябе здолеў паказаць. Сяржук Цімохава ўпэўнены, што перш чым “заваёваць” навакольную простору, трэба зацвердзіць сябе на радзіме, вызначыцца са сваімі эстэтычнымі і духоўнымі арыенцірамі, знайсці свой стыль. Без гэтага за мяжою ты не болей чым “гастарбайтэр”, якога трываюць толькі з той прычыны, што яму можна плаціць менш, чым суайчынніку.

Для Сяржука Цімохава замежныя вандроўкі былі найперш магчымасцю па-іншаму, здалёк убачыць Беларусь, асэнсаваць нашае месца і ролю ў сучасным свеце. Мастак гаворыць, што прафесіяналізм дазваляе плённа працаўаць паўсюль, куды ні прывядзе лёс, але для сапраўднага натхнення патрэбная духоўная сувязь з зямлёю, якая магчymая толькі на Радзіме.

Беларускасць Сяржука Цімохава – з'ява глыбінная, шматзначная. Вучыўся ён у народнага мастака Беларусі Гаўрылы Харытонавіча Вашчанкі. І сама сістэма выкладання на кафедры, і творчы метад Вашчанкі скіроўвалі студэнтаў на канкрэтныку – на ясную задуму і такую ж ясную рэалізацыю задумы. Гэтыя якасці прайвіліся ў першых самастойных творах Сяржука Цімохава. Прынамсі, у партрэце Іва выява адпавядае крытэрыям параднага партрэта. Вялікую ролю тут (як і ў традыцыйным для Беларусі “сармацкім” партрэце) адыгрываюць атрыбуты, якія адлюстроўваюць сацыяльна-гістарычны статус, а таксама

ідэйную прыналежнасць героя твора. Партрэт гэты харк-тэрны для пэўнага этапу развіцця беларускага мастацтва, калі мы яшчэ толькі засвойвалі факты ўласнай гісторыі, здавалася б, грунтоўна забытай пры большавіках. Асэн-саванне мусіла прыйсці пазней. На ніве асветніцтва Сяржук Цімохай мог бы працаўаць усё жыццё. Але такі шлях падаваўся мастаку занадта простым. Аднак цікавасць да беларускай гісторыі не была для мастака дарэмнай. З гэтага досведу ён знайшоў сваю, так бы мовіць, зорку: сярод розных эпохай вызначыў найбольш для сябе цікавую – Язычніцтва. (Сяржук не шануе слова “паганства” за негатывнае адценне). Як мне падаецца, гэтая цікавасць выкрышлізавалася ў яго ў Палацку...

Маючы магчымасць выбіраць пасля заканчэння інстытута месца працы, Сяржук размеркаваўся на радзіму, на Гомельшчыну – у Мазыр. Там бы, кажа, і застаўся, каб была ў Мазыры праца, што адпавядала б ягонай кваліфікацыі. Такой працы не было. Перабраўся ў Гомель. Не затрымаўся і тут. Збег абставінаў, найперш побытавых, прымусіў шукаць іншы творчы прытулак. Планаваў атабарыцца ў Гародні, але па дарозе спыніўся ў Палацку (Навапалацку – фактчычна гэтыя два гарады судносяцца, як Мінск і Чыжоўка). Наяўнасць майстэрні, кватэры ды адпаведнага культурніцкага асяроддзя затрымалі Сяржука ў Палацку на шмат гадоў.

Мне давялося сустрэцца з мастаком у навапалацкай галерэі “Рыса” на ягонай персанальнай выставе. Размова мела працяг у сяржуковай кватэры, якая па сутнасці была “філіяй” майстэрні. Я ўспрыняў тады мастака як цалкам сфармаваную (у асноўных, зразумела, рысах) асобу; як творцу, што вызначыўся з базавымі каштоўнасцямі – маральнымі, матэрыяльнымі, эстэтычнымі, і далей будзе толькі ўдасканальвацца ў абранным напрамку. Потым, калі бачыў ягоныя творы на выставах суполкі “Пагоня”, на рэпрадукцыях, а апошнім часам у мінскай майстэрні, пераканаўся ў беспамылковасці першага ўражання.

Сяржук наважыўся адрадзіць у сваіх творах далёкую цывілізацыю, ад якой, як сказаў бы летапісец, “быць пайшла беларуская зямля”. Пры гэтым мастак свядома па-

збягае сімволікі, занатаванай у этнографічнай літаратуры. Яго цікавіць не знак, але сэнс. Язычніцкія багі ў ягонай інтэрпрэтацыі – не адасобленая ад прыроды і чалавека сіла, а сама прырода, персаніфікованая ў міфічных вобразах.

“Хрысціянства, каб замацавацца на гэтай зямлі, мусіла шукаць кампрамісу з язычніцтвам. Хрысціянскія святы прыстасавалі да дзён, якія язычнікі ўважалі за святочныя. Храмы ставілі на месцах ужо намоленых – там, дзе раней былі капішчы. Крыжамі пазначалі камяні, якім пакланяліся нашыя продкі. Калі нашую версію хрысціянства і можна трактаваць як самабытную, больш-менш адпавядочую нацыянальнаму менталітэту, дык толькі дзякуючы таму, што ў беларускім хрысціянстве захаваліся элементы язычніцтва.

Я не падзяляю хрысціянскай тэзы, нібыта Бог – усё; а вернік – нішто. Для хрысціяніна Бог – гэта той, хто ўзнагароджвае за добрыя ўчынкі і карае за кепскія. Бог – тое, чаго трэба баяцца.

А чалавек, я думаю, не павінен баяцца. Страх ператварае яго ў жывёлу!

Зноў жа, хрысціянская міфалогія апавяддае пра мясціны, што знаходзяцца за тысячы кіламетраў ад майго дома. Мне іх нават уявіць цяжка. Тоэ ж датычыць і персанажаў “Бібліі”. Усё гэта цяжка ўспрымаць як сваё. Хрысціянская культура для нашай зямлі другасная. Першаснае – язычніцтва. Як ма-стак я гэта адчуваю”. Гэтыя думкі Сяржука Цімохава не бяс-спрэчныя. Багаслоў, мабыць, знайшоў бы контраргументы стасоўна гэтай пазіцыі. Але не ў тым рэч. Гаворка аб пазіцыі мастака, аб ягоным успрыманні свету.

Адзначыўшы для сябе стылёвую ідэнтычнасць твораў Сяржука Цімохава апошняга часу, я запытаў у ма-стака, ці не баіцца ён збіцца на штамп, стаць мастаком аднаго сюжэту (хай сабе і ў розных версіях) – як гэта часта здарaeцца з ягонымі калегамі. “Баюся, – шчыра адказаў Сяржук. – Але вось немец Юкер ужо колькі гадоў робіць “карціны” з цвікоў. А ўсё атрымліваюцца розныя. І калі б ён адмовіўся ад цвікоў і перайшоў на які

іншы выяўленчы сродак, дык яшчэ невядома, як да гэтага паставілася б публіка. І ці не было б гэта гвалтам над уласнай натурай. Мастак мусіць рабіць тое, у што ён верыць. А ўжо як атрымаецца – хай іншыя вырашаюць”.

Мастак не мае на мэце супрацьпаставіць сваё маствацтва той культурна-рэлігійнай традыцыі, што пануе на нашай зямлі ўжо тысячу год. Ён проста нагадвае сваім гледачам і суразмоўнікам, што калісьці людзі перш, чым пасунуць камень, прасілі прабачэння за тое, што парушаюць ягоны спакой; перш, чым узяць вады ў рацэ, размаўлялі з ёй, як з жывою істотай; перш, чым увайсці ў лес, прасілі ў лесу на гэта дазволу.

Дарэчы, на Захадзе творчасць Цімохава часта ўспрымаецца лепей, чым на радзіме. Мо таму, што тамтэйшы глядач спачатку звяртае ўвагу на якасць твора, а ўжо потым на ягоны змест. Але і змест у дадзеным выпадку рэч не апошняя. Захад раней за нас ступіў на шлях тэхнакратычнай цывілізацыі – адпаведна раней нас сутыкнуўся з яе адмоўнымі наступствамі. Таму сёння экалогія ў цывілізаваных краінах – амаль што рэлігія. Пажыўшы ў “прыродзе-майстэрні”, людзі жадаюць вярнуцца ў “прыроду-храм”. Праўда, і ад камфорту, які нясе цывілізацыя, ніхто адмаўляцца не хоча...

Ды ўсё ж мне падаецца, што цывілізаваныя краіны ўжо вяртаюцца адтуль, куды мы яшчэ ідзем. Хай бы толькі не зайніці занадта далёка. У авіятараў ёсць тэрмін “кропка вяртання”. Самалёт, які прамінуў “кропку вяртання”, ужо не вернецца на базу...

На развітанне я задаў мастаку пытанне: “Сваёй творчасцю ты заклікаеш да яднання з прыродай, а сам – жыхар мегаполіса. Неяк няскладна атрымліваецца?”

“Тое, што я жыву ў Мінску, я не лічу кар’ерным дасягненнем. Проста ў Мінску мне зручней, чым у роднай вёсцы, Мазыры альбо Полацку. Дзеля працы зручней. А раблю я тут тое ж, што рабіў бы і ў Кротаве, і ў Мазыры, і ў Полацку”.

(“Дзеяслоў”, люты 2003 г.)